

Uzaktan Eğitimde Ölçme ve Değerlendirme: Pandemi Sürecinde Sosyal Bilimler Eğitimi Yeniden Düşünmek

Measurement and Evaluation in Distance Education: Rethinking Social Sciences Education During the Pandemic

Gönderilme tarihi/received: 01.01.2021

Kabul tarihi/accepted: 19.01.2021

Derleme / Review

Gizem Şükran ÖZALKAN¹

Öz

Bu çalışma acil uzaktan eğitimin uygulamaya konduğu süre boyunca öğrenci ve akademisyen görüşlerini araştıran çalışmalardan elde edilen nitel ve nicel verinin sosyal bilimler eğitiminin geleceği gibi daha geniş bir bağlamda bir araya getirildiği bir derleme çalışmasıdır. Acil uzaktan eğitim sürecinde ölçme ve değerlendirmeye yaklaşımları açısından akademisyen ve öğrenci deneyimlerine odaklanılmıştır. Türkiye’de acil uzaktan eğitim uygulamalarının geleneksel eğitim mantığıyla yürütüldüğü tartışılmış, bugün süreç içerisinde yaşanan problem ve aksaklıkların da kaynağı olarak görülen; geleneksel sistem mantığının kendini aynı şekilde teknolojiyle aracılanan eğitim içerisinde üretmesi sorunsallaştırılmıştır. Bu kapsamda teknolojik olanaklarla yürütülen eğitimin güçlü ve zayıf yönleri, sosyal bilimler eğitimi açısından etkililik ve verimliliği ile nihayetinde sosyal bilimler eğitiminin geleceği tartışılmıştır.

Anahtar Sözcükler: Acil uzaktan eğitim, ölçme ve değerlendirme, pandemi, sosyal bilimler.

Abstract

This study is a review in which the qualitative and quantitative data obtained from studies investigating the views of students and academicians during “emergency distance education” are discussed in a wider context such as the future of social science education. The focus is on experiences of academicians and students in terms of their approaches to measurement and evaluation during the emergency distance education. It is problematized that the traditional logic of educational system reproduces itself in education mediated by technology. In this context, the strengths and weaknesses of education carried out with technological facilities, its effectiveness and efficiency in terms of social sciences education and ultimately the future of social sciences education are discussed.

Keywords: Emergency distant education, measurement and evaluation, pandemic, social sciences.

¹ Arş. Gör., İstanbul Gedik Üniversitesi Sosyoloji Bölümü. E-mail: gizem.ozalkan@gedik.edu.tr ORCID: 0000-0003-1598-0227

Giriş

Covid-19 salgını 2019 sonunda Çin’den başlayarak büyük bir hızla tüm dünyayı etkisi altına almıştır. Bulaşma hızı ve yolu sebebiyle insanların bir araya gelmelerini gerektirecek her türlü aktivite, salgının seyrine göre kademeli olarak kısıtlanmıştır. Covid19; Mart 2020 tarihinde Dünya Sağlık Örgütü (DSÖ) tarafından pandemi olarak ilan edilmiş, dünyadaki uygulamalara benzer şekilde Türkiye’de de 2020 yılı mart ayı itibariyle salgın tedbirleri kapsamında üniversitelerde eğitime üç hafta süreyle ara verilmiş, ardından riski minimize etmek adına üniversiteler için bu dönemin uzaktan eğitim teknikleriyle gerçekleştirileceği duyurulmuştur. Koşulların iyileşmemesi sebebiyle de izleyen öğretim yılı güz döneminin de uzaktan eğitim teknikleriyle yürütülmesine karar verilmiştir.

Bozkurt ve Sharma’nın (2020) da belirttiği gibi hem eğitime bakış açımız hem de onu yorumlama biçimimiz pandemiyle beraber dönüşüme uğramıştır. Uzaktan eğitim, esas olarak görülen yüz yüze eğitimin yanında en iyi ihtimalle ona bir alternatif ya da tamamlayıcı olarak görülmekte, genel itibariyle örgün eğitime dahil olabilecek imkân ya da vakti olmayanlara, bunun yanı sıra her yaştan kendini geliştirmek isteyen kişilere yönelik bir uygulamalar bütünüdür denebilir. Son yıllarda bazı ortak ve çok sayıda öğrencinin katılımını gerektiren derslerin internet üzerinden yürütülmesi, açık ve uzaktan eğitim veren üniversitelerin dünyadaki eğilimlerle paralel olarak artması uzaktan eğitime yönelik talebi de hızla arttırmıştır. Geçmişte sadece örgün eğitime herhangi bir nedenden dolayı ulaşamayanlar için söz konusu olan uzaktan eğitim uygulamaları Covid-19 nedeniyle bugün eğitim öğretim faaliyetleri, her eğitim kademesi için uzaktan eğitim teknikleriyle yürütülmektedir. Söz konusu geçişin ani ve zorlayıcı bir durumdan kaynaklanması, tümünden bir geçiş için gerekli hazırlıkların yapılmasını imkânsız kılmıştır. Pandemi koşullarına hazırlıksız yakalanmaları sebebiyle birçok ülkede “geçme/kalma üzerine kurulu ölçme ve değerlendirme süreçleri askıya alınmıştır” (akt. Bozkurt, 2020, s.120). Diğer yandan birçok ülkede de “geleneksel sınavlar ve testler yerine yeterli geçerlik ve güvenilirlik çalışmaları olmaksızın bir anda çevrimiçi sınavlar yapılması gerekmiştir” (akt. Bozkurt, 2020, s.120).

Olumsuz etkilerinin yanı sıra pandemi, özellikle teknolojinin sağladığı imkânlardan hangi noktalarda, nasıl ve ne ölçüde faydalanılacağı konusunda geniş bir alan açmıştır da denebilir. Sarı ve Nayır (2010) pandemi döneminde ortaya çıkan fırsatlara ilişkin temaları; “okulların işlevi, yeni eğitim algısı, alternatif eğitim yapılanmaları, 21.yüzyıl öğrenme öğretme becerileri, veli katılımı ve okul yönetim becerileri” başlıkları altında ifade etmiştir. Süreç aynı zamanda, bir bütün olarak uzaktan eğitimin zaman ve mekândan bağımsızlık konusunda sunduğu esneklik imkânlarının derinlemesine değerlendirilmesi, baskın ve bir nevi de alternatifsiz olarak yürütülen örgün eğitimi hangi noktalarda destekleyebileceği gibi konular üzerinde düşünülebilmesi için alan yaratmıştır. Bu doğrultuda pandemi koşulları, “eğitim sistemlerinin yeniden gözden geçirilmesi, temel felsefesinden uzaklaşmış ve geçerliliği tartışılan yöntemlerin güncellenmesi için bir fırsat olarak değerlendirilmelidir” (Sarı & Nayır, 2020, s.961).

Uzaktan Eğitim ve Acil Uzaktan Eğitim

İletişim teknolojilerinin gelişimi diğer birçok alanda olduğu gibi eğitimde de hem beklentiler hem uygulama koşulları anlamında geniş çaplı dönüşümleri beraberinde getirmiştir, getirmektedir. Özellikle 1990’lı yıllardan itibaren web tabanlı iletişimin ön plana çıkmasıyla uzaktan eğitim faaliyetleri de yaygınlaşmaya başlamıştır. Türkiye’de de açık ve uzaktan eğitim konusunda yapılan tartışmaların, çok daha öncelerine dayansa da en azından Anadolu Üniversitesi Açıköğretim Fakültesinin (AÖF) 1982-1983 eğitim öğretim yılında faaliyete geçmesiyle başlayan bir tarihi olduğu söylenebilir. Günümüzde İstanbul Üniversitesi (AUZEF) ve Atatürk Üniversitesi bünyesinde açık ve

uzaktan öğrenme faaliyetleri yürütülmekte, bu programlara yönelik ilgi de gün geçtikçe artmaktadır. Teknolojinin etkin kullanımı doğrultusunda bu kurumların sağladığı eğitimin biçim ve içeriği de günden güne değişmekte; ders materyalleri ve sınavlar çevrim içi ortama taşınırken ders içerikleri de güncel çalışmalar ekseninde sürekli güncellenmektedir.

Moore (2016) uzaktan eğitimi, öğrenme ve eğitimdeki bağımsızlığa vurgu yaparak tanımlar. Buna göre uzaktan eğitim üç bileşenden oluşur; öğrenen, öğreten ve iletişim metodu. “İletişim sistemini anlamak için de ‘mesafeler arası eğitim’ kavramı dikkate alınmalı ve öğretim sistemini anlamak için mesafenin ve otonomun fırsat ve tehditlerine bağlı olarak öğretimin geleneksel kavramlarında değişiklik yapılmalıdır” (Topçu & Türk, 2020, s.218). Kırık (2014, s.76) ta bu doğrultuda uzaktan eğitimin “hiyerarşik, kararlı, karmaşık, doğrusal olmayan” gibi niteliklerle ifade edilebilecek bir öğretim sistemi olduğunu ifade eder.

Dünyada ve ülkemizde yerleşik olarak yürütülen uzaktan eğitim faaliyetleri bugün içerisinde bulunduğumuz zorlayıcı sebep ve süreçlerden birçok yönüyle ayrılmaktadır. Dolayısıyla bu çalışma kapsamında uzaktan eğitim ve acil uzaktan eğitim kavramlarını birbirinden ayıran özelliklerin de vurgulanması gerekmektedir. Bozkurt’a göre iki uygulama türü, ortaya çıkış ve var olma sebepleri açısından birbirinden çok ayrı nitelik ve amaçlara atıfta bulunmaktadır. Acil uzaktan eğitim bir zorunluluktan doğup beklenmedik koşullardan kaynaklanan geçici çözümlerle eğitimi ayakta tutmayı amaçlarken; uzaktan eğitim bir seçenek olarak yaşam boyu öğrenmeye dayalı kalıcı çözümlerle sürdürülebilir bir uygulamalar bütünü yaratmayı hedeflemektedir (akt. 2020, s.117). Dolayısıyla bugün içerisinde bulunduğumuz acil uzaktan eğitim süreci, süregelen bir uygulamalar bütünü olarak uzaktan eğitim birikiminden faydalanıp, yüz yüze eğitimi imkânsız kılan koşullar içerisinde eğitim öğretim faaliyetlerini olabildiğince sürdürülebilir kılmayı amaçlayan geniş kapsamlı girişimlerdir.

Örgün eğitimden acil uzaktan eğitime geçişin beklenmedik bir biçimde, aniden gerçekleşmesi, uygulamada birçok problemi de beraberinde getirmiştir. Bu çalışma kapsamında, bugün Türkiye’de acil uzaktan eğitim sürecinde yaşanan problemlerin temelinde geleneksel eğitim sistemi ve geleneksel eğitici mantığının teknolojiyle aracılanıp kendini burada yeniden üretmeye çalışmasının yattığı düşünülmektedir. İncelenen çalışmalardaki ortak sorun alanlarına göre de eğitim sürecinin, uzaktan dahi olsa kesin hatlarıyla belirlenmiş bir zaman aralığında gerçekleştiği, eğitim içerik ve süreçlerinde otoritelerin baskın olup sürecin baştan sona öğrenciyi edilgin kılan bir biçimde işlediği, eğitimcinin bir araştırmacı ve akademisyenden ziyade yalnızca bir uygulayıcı ve aktarıcı olarak konumlandırıldığı ve ölçme ve değerlendirme uygulamalarının bireysel farklılıkları ihmal eden, tüm öğrencileri aynı öğrenme stiline sahip bireylermiş gibi kabul eden bir anlayışla yürütüldüğü açığa çıkmaktadır. Klasik ve test sınavlarına dayanan ölçme ve değerlendirme anlayışı halen başat konumdayken alternatif teknikler adı verilen ve özerkliğin bir nebze öğrencide olduğu take-home, vb. sınavlar çoğunlukla lisansüstü programlar kapsamında uygulama alanı bulurken “lisans düzeyinde -ödev olarak verilen sınavlar dışında- kullanılmamaktadır” (Sarı, 2020, s.123).

Dolayısıyla bu çalışmada amaçlanan acil uzaktan eğitim sürecinde ölçme ve değerlendirme açısından yaşanan aksaklık ve sorunların, öğrenci ve akademisyenlerin görüşleri temelinde yapılan araştırmalardan elde edilen veriler temelinde tespit edilmesidir. Saptanan ortak temalardan yola çıkarak sosyal bilimler eğitiminde ölçme ve değerlendirmeye dair problemlerin; hem içinde bulunduğumuz acil uzaktan eğitim süreci açısından hem de sosyal bilimler eğitimine yönelik yeni yaklaşımlar geliştirmek gibi daha geniş bir çerçeve içerisinde tartışılmasıdır. Bu anlamda çalışmanın temel sorunu teknolojik olanak ve sınırlılıklara verilen önemin, süregelen geleneksel eğitim müfredat ve içeriğinin önüne geçmesi, acil uzaktan eğitim sürecinin süregelen ders içerik ve uygulamalarının yüz yüze eğitimde olduğu haliyle çeşitli yazılımlar aracılığıyla uzaktan yürütülmeye çalışılmasıdır. İncelenen araştırmalar Türkiye’de lisans düzeyinde öğrenim görmekte olan öğrenciler ve sürecin

yürütücüsü olan öğretim elemanlarının görüş ve deneyimleri çerçevesinde acil uzaktan eğitim sürecinin olumlu ve olumsuz yönlerine odaklanmışlardır. Bu çalışma kapsamında da veriler, ölçme ve değerlendirme süreçlerini temel alıp eğitimin ve daha özeldede sosyal bilimler eğitiminin günümüz koşullarındaki ve gelecekteki verimlilik ve etkililiğini şekillendiren bakış açılarının eleştirisi kapsamında değerlendirilmiştir.

Eğitimde Ölçme ve Değerlendirme: Geleneksel ve Alternatif Teknikler

“Eğitim, kişinin davranışlarında kendi yaşantıları yoluyla değişmeler meydana getirme sürecidir” (akt. Yaşar, 2011, s.2). Ölçme ve değerlendirme de bu sürecin ayrılmaz bir parçası olarak “belirlenen eğitim hedeflerine ulaşıp ulaşılmadığına karar vermede kullanılır” (Turgut & Baykul, 2015, s.12). Formel eğitim sürecinde öğrencinin kazanması amaçlanan tutum, beceri ve davranış değişikliklerinin ne ölçüde gerçekleştiğinin izlenmesi ve değerlendirilmesi, belli standartlara göre oluşturulmuş ölçme ve değerlendirme teknikleri ile sağlanır. Kısacası ölçme, belli nitelik veya özelliklerin bireyler tarafından ne ölçüde edinildiğinin belirlenmesi amacıyla yapılmaktadır. Değerlendirme ise söz konusu ölçüm sonucunun, bir ölçüt veya ölçüt takımına göre ele alınıp “o ölçme sonucu hakkında bir yargıda bulunma veya karar verme işlemidir” (Erkuş, 2006, s.10). Eğitimde ağırlıklı olarak bilişsel davranışların kazandırılması ve bunların ne kadar kazandırıldığına belirlenmesi, bununla birlikte de “duyuşsal ve devinimsel (psiko-motor) alanlardaki özellikler ölçülmektedir” (Baran, 2020, s.30).

Eğitimin ve bu eğitimden elde edilen kazanımların ölçümü ve değerlendirmesini böylesi küresel bir alarm durumunda dahi ön plana çıkaran hem bireysel hem toplumsal anlamda; eğitimin bireyleri toplum içerisindeki konumlara yerleştirmede sunduğu olanaklara karşılık toplumların ilerleme ve gelişimlerinde de bu eğitim sisteminde yetişen bireylerin etkisidir. Adil biçimde değerlendirilemeyen bireylerin eğitim sonrası yaşantıları da gerçeği yansıtmayan değerlendirmeler ekseninde şekillenir. Diğer bir yandan eğitim alanlara yönelik sağlıklı ve adil bir ölçme değerlendirme olmaksızın eğitim sisteminin işlerliğinin denetlenmesi de söz konusu değildir. Bunun yanı sıra gerek disiplinlerin gerekse uygulayıcı ve araştırmacıların sağlıklı bir öz değerlendirme yapabilmelerinin yolu da eğitim ve bilgi sağladıkları toplulukların amaçlanan beceri, yetenek ve düşünsel kapasitelerini ne ölçüde geliştirebildiği ya da geliştiremediği üzerine sorgulamalar ve değerlendirmeler üzerinden tartışılabilir. Kısacası eğitimde ölçme ve değerlendirme pratik ve kısa vadeli pragmatik anlamlarının ötesinde çok boyutlu ve geniş kapsamlı toplumsal problemlere sebep olabilmesi açısından birçok disiplinin yanında sosyolojik incelemenin de önemli bir nesnesi olmalıdır.

Ölçme ve değerlendirme teknikleri birçok farklı özelliğe göre sınıflandırılabilir. Kara'nın (2009) yaklaşımıyla ölçme ve değerlendirme temelde; geleneksel ve alternatif başlıkları altında sıralanmaktadır. Bu birçok farklı sınıflandırmada ortak yaklaşımdır denebilir. Geleneksel ölçme değerlendirme araç ve yöntemleri tek başına, öğrenciye bir başarı notu verilmesi ile ilgiliyken alternatif ölçme değerlendirme ise öğrencinin üst düzey yeteneklerini ve performanslarını ölçmek üzere kullanılmaktadır (Kara, 2009). Çakan (2011) eğitim sistemimizde en yaygın kullanılan ölçme ve değerlendirme tekniklerini; “çoktan seçmeli maddeler (testler), doğru/yanlış maddeleri, eşleştirme maddeleri, kısa cevaplı maddeler, yazılı yoklamalar, sözlü sınavlar ve ödevler” olarak aktarmıştır. Bunların yanı sıra alternatif yöntemler adı altında değerlendirilebilecek teknikler ise performans görevleri, öğrenci gelişim dosyaları (portfolyolar), araştırma projeleri, gözlem, görüşme, öğrencilerin değerlendirme sürecine katılımını sağlayan akran ve grup değerlendirmeleri (Alıcı, 2011) olarak sıralanabilir.

Baran (2020, s.33) ilk grupta sayılan tekniklerin nesnel bir sonuca ulaştırdığını, ikinci grupta sayılanların daha öznel bir yaklaşım gerektirdiğini ifade eder. İlk grupta sayılan teknikler cevabı

önceden ve kesin olarak belli sorular aracılığıyla uygulanır. Öğrencinin yalnızca doğru cevaba ulaşması beklenir. Alternatif tekniklerde ise öğrencinin basitçe bir bilgiyi bilip bilmediğinin ötesinde o bilgiyi nasıl uyguladığına yönelik daha üst düzeyde bilişsel ve eleştirel düşünme becerilerini ortaya çıkarması hedeflenir. Geleneksel teknikler sonuçları daha hızlı ve kesin biçimde ortaya koyarken alternatif tekniklerde hem değerlendirenin hem de değerlendirilenin süreç ve netice içerisinde bir araya gelmesi söz konusudur. Dolayısıyla söz konusu eğitimin yarattığı değişikliğin analizi baştan sonra, etkileşimli bir biçimde yapılandırılır ve neticenin belirlenmesi geleneksel tekniklere göre daha fazla zaman gerektirmesinin yanı sıra daha karmaşık bir süreç ihtiva eder. Çalışmanın bundan sonraki kısımlarında ölçme ve değerlendirme konusunda alternatif tekniklere yönelik yerleşik bir uygulama alanı olmaması sebebiyle acil uzaktan eğitimde geleneksel tekniklerden yararlanıldığı ortaya koyulmuş, bu durumun yarattığı sorunlar eleştirel olarak değerlendirilmiştir.

Acil Uzaktan Eğitim Sürecinde Güncel Sorunlar ve Tartışma

Yüz yüze eğitimin acil uzaktan eğitim sürecinde temel referans kaynağı olması sebebiyle yüz yüze kullanılan teknikler, çoğunlukla, aynı şekilde uzaktan eğitime uyarlanmıştır. Uzaktan eğitimin yüz yüze eğitim mantığına dayanarak yürütülmesi birçok sorunu beraberinde getirmiştir. Kurnaz ve Serçemeli'nin (2020) akademisyenlerle yürüttüğü araştırmalarında, katılımcıların yarıdan fazlası Covid-19 pandemi dönemi sonrasında derslerini uzaktan eğitim yöntemlerini kullanarak yürütmeyi düşünmediklerini ifade etmişlerdir. Esneklik, ders içeriğini her an ulaşabilme imkânı, düşük maliyet, istenilen zaman ve yerde derse katılım (akt. Sarıtaş & Barutçu, 2020) gibi etkenler uzaktan eğitimin en olumlu yanları olarak değerlendirilse de incelenen diğer çalışmalarda da olduğu gibi, e-derlere katılım oranı beklenen seviyede gerçekleşmemekte, öğrencilerin ilgili dersi sonradan izleme şansının olması tam vaktinde yapılan derse olan ilgiyi düşürmektedir. Diğer bir yandan ders esnasında aynı ortamda bulunulmaması, öğrencilerin çoğunlukla -zorlayıcı ya da tercihe bağlı sebeplerden- kamera ve mikrofon kullanmıyor oluşu hem öğrencinin orada olup olmadığından emin olamama sorununu hem de ihtiyaca ve gelen tepkilere göre açıklamalara yer vermenin yeterince yapıp yapılmadığı konusundaki belirsizlikleri ortaya çıkarmaktadır.

Sarı ve Nayır (2020) pandemi sürecinin eğitime etkisini Ekonomik Kalkınma ve İşbirliği Örgütü (OECD), Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Örgütü (UNESCO) ve Dünya Bankası (2020) tarafından yayınlanan eğitim raporlarından elde ettikleri temalar etrafında tartışmışlardır. “Yeni eğitim algısı” teması; yeni değerlendirme sistemleri geliştirmek, salgından sonra ebeveynler, öğretmenler, kitle iletişim araçları, eğitim politikacıları ve diğerlerinin eğitim sürecindeki rollerinin yeniden belirlenmesi ve eğitim sistemlerinin daha güçlü ve adil hale getirilmeye çalışılması yer almıştır (Sarı & Nayır, 2020, s.969). Benzer şekilde Zan ve Zan'ın (2020) araştırmalarında da öğrenciler için derslerin uzaktan yürütülmesinin olumlu yönleri; “uygun ve kullanışlı sistem, etkili öğrenme etkinlikleri, öğrencinin sorumluluk alması” iken olumsuz yönleri; “teknolojik problemler, kültürel ve bölgesel farklılıklar, ders değerlendirme ve puanlandırmadaki adaletsizlikler, derslerin plansız olarak işlenmesi, disipline olamama ve odaklanamama sorunudur.”

Her ne kadar öğrenci ve akademisyenler eğitimde teknoloji kullanımını ve derslerin uzaktan yürütülmesini verimli bulduklarını ifade etseler de Yılmaz-Altuntaş, vd. (2000) bulguladıkları gibi; uzaktan eğitimin verimliliği ile pandemi sonrası da uzaktan eğitim tekniklerinden faydalanma düşüncesi arasında anlamlı bir ilişki yoktur. İki taraf için de pandemi gibi zorlayıcı bir sebep olmaksızın derslerin uzaktan yürütülmesi arzu edilmemektedir. Uzaktan yürütülen dersler için uygun bir ölçme-değerlendirme yönteminin olmaması, fiziki olarak farklı yerlerde bulunmadan kaynaklı etkileşim eksikliği gibi sebepler her iki taraf için de motivasyonu düşürmektedir.

Durak, vd. (2020) araştırmalarında ise tamamı akademik personelden oluşan katılımcıların çoğu uzaktan eğitimin pandemi sonrasında da yaygınlaşması gerektiğini belirtmiş ancak bunun sağlıklı bir biçimde gerçekteşmesi için öncelikle altyapı eksikliklerinin giderilmesi ve sistemsel problemlerin çözümlenmesi gerektiğini belirtmiştir. Öğrencilerin öz disiplin ve öz düzenlemeye sahip olmaları gerektiği de vurgulanan diğer koşuldur. Nitekim öğrencilerin çevrim içi öğrenmeye hazır bulunuşluluğunu inceledikleri çalışmalarında Sarıtaş ve Barutçu (2020), öğrencilerin kendini yönetebilme becerileri, motivasyonları, iletişim becerileri ve teknik donanımları kullanma öz yeterliliklerinin yüksek olduğunu, ancak bu süreçte kontrol mekanizmasına ihtiyaç duyduklarını, bir yönlendirici/eğitmen tarafından öğrenme süreçlerinin planlaması gerektiğini belirtmişlerdir. Çalışmanın bir diğer bulgusu da öğrencilerin pandemi tehlikesi yok olduktan sonra çevrim içi derslere devam edilmesi konusunda isteklerinin bulunmadığı, ancak örgün eğitimle beraber bir seçenek olarak kendilerine sunulmasını tercih ettikleridir (Sarıtaş & Barutçu, 2020, s.14). Atasoy vd. (2020) de benzer şekilde öğrencilerin e-derslerle ilgili memnuniyet düzeylerini, öğretim üyesinin yenilikçiliği değişkeniyle incelemiş, öğrencilerin memnuniyetlerini, öğretim üyesinden istedikleri zaman yanıt alabilmeleriyle, danışmanlık hizmetlerinin yeterliliğiyle, iletişimde sorun yaşamamalarıyla ve öğretim üyesinin düzenli olarak kendilerini bilgilendirmesiyle ilişkili bulmuştur. “Yenilikçilik” öğrencilerle kurulan iletişim, içerik, ders ortamı, materyal seğimi ve kullanımını değişkenleri ile etkileşimlidir (Atasoy vd., 2020, s.108).

Öğrencilerin ölçme ve değerlendirme konusundaki fikirleri araştırmalara göre farklılık göstermektedir. Bir yandan uygulanacak tekniğin pratikliği; uygulama ve değerlendirme sürecinin kısıltı gibi sebeplerden sonuç odaklı teknikler öne çıkarken diğer yandan ödev, proje, vb. sürece dayalı teknikler de ağırlıklı olarak talep edilmektedir. Keskin ve Özer-Kaya (2020) çevrim içi ölçme ve değerlendirme araçlarından sınavın, “hızlı, pratik ve anında geribildirim verilebilmesi” bakımından en fazla olumlu bulunan teknik olduğunu, genel başarıya en fazla etkisi olan ölçme aracının da ödev olduğunu ifade etmiştir. Cabı'nın (2016, s.100) pandemi öncesi gerçekteştirdiği çalışmasında “öğrencilerin her hafta verilen ödev-projeler ve çevrimiçi sınavlar en çok tercih ettikleri ölçme araçları iken dijital ortamda gezinti raporları ve akran değerlendirmesi en az tercih ettikleri ölçme araçlarındandır.” Olumsuz yönler olarak sınavlarda kopya çekilebilmesi ve ödev, proje, vb. alternatif yöntemlerin fazla zaman alıcı olması sıralanırken, akran değerlendirmesi gibi tekniklerin farklı bakış açılarını görme anlamında olumlu yönleri öne çıkmakta fakat bu değerlendirmenin adil olmayacağı konusunda da endişeler varlığını sürdürmektedir. Pandemi sürecinde yapılan Zan & Zan'ın araştırmasında da diğer çalışmalarla paralel bulgular ortaya çıkmış; öğrencilere, vize ve final sınavlarının nasıl yapılmasını tercih ettikleri sorulduğunda neredeyse yarısı ödev çalışmaları veya proje çalışmalarını tercih etmiştir (2020).

Sonuç Yerine: Sosyal Bilimler Eğitiminin Geleceği Üzerine Genel Bir Değerlendirme

Tüm dünyayı beklenmedik bir anda etkisi altına alan Covid-19 pandemisinin etkileri diğer pek çok alanda olduğu gibi eğitim öğretim alanında da sürmektedir. Dünyada 1,6 milyar (UNESCO, 2020a), Türkiye'de ise 25 milyona yakın (UNESCO, 2020b) öğrencinin eğitimi bu süreçte kesintiye uğramıştır. Sürecin ne kadar uzayacağı pandeminin seyrine bağlı olduğundan, eğitimin önümüzdeki dönemlerde yüz yüze yapılıp yapılmayacağı ya da ne zaman örgün eğitime geri dönülebileceği sorusu da belirsizliğini korumaktadır. Fakat gerek literatürden gerekse diğer güncel tartışmalardan çıkan sonuç, pandemi tehdidi ortadan kalksa dahi eğitimsel uygulamalarda tamamen eskiye dönüş gibi bir durumun söz konusu olmadığı, ilerleyen dönemlerde eğitimin gidişatının içerisinde yaşadığımız bu dönem kapsamında şekilleneceği yönündedir. Dolayısıyla yaklaşık bir senedir yürürlükte olup daha ne kadar süre böyle devam edeceğinin bilinmediği bu sürecin detaylı bir biçimde incelenmesi önümüzdeki dönemlere uygun politikalar üretebilmek açısından büyük önem taşımaktadır.

Sınırları ve standartları önceden belirlenmiş geleneksel ölçme ve değerlendirme tekniklerinin işlerliğinin ciddi biçimde sorgulandığı bu dönem, ülkemizde çoğunlukla teorik ders anlatımına dayanan sosyal bilimler eğitimi için ölçme ve değerlendirme sorunuyla birlikte nitelik sorununu da gündeme taşımaktadır. Beklenmedik bir kriz döneminde dahi derslerin uzaktan da yürütülebilecek nitelikte olması en başta olumlu bir durum gibi görünse de incelenen tüm araştırmaların da gösterdiği gibi e-derslere katılım mevcut öğrenci sayısının yarısından azıyla sınırlı kalmaktadır. “Öğrencilerin yazılı materyalleri daha fazla kullandıkları, canlı derslere katılım ile derslere ilişkin videoları izleme oranlarının düşük olduğu görülmektedir” (Can, 2020, s.36). Öğrencilerin dersle ilgili duyuruları ve önceden sisteme yüklenen dokümanları görüntüleme oranı, derslere katılımlarından çok daha yüksek düzeyde seyretmektedir. Bu noktada; dersin sonradan da izlenebilmesi, ders geçme ve ölçme değerlendirme sisteminin sonuç odaklı olup derse yönelik aktif ve bütüncül bir öğrenci faaliyetini çoğunlukla gerektirmemesi gibi sebepler öne sürülebilmekle birlikte, bu konunun geniş çapta araştırılmasına ihtiyaç vardır.

“Uzaktan eğitim teknikleri yüz yüze eğitimi taklit etmek için değil, anlamlı öğrenme deneyimini sağlamak için kullanılabilir” (Bozkurt, 2020, s.120). Can’ın da vurguladığı gibi; “açık ve uzaktan öğrenme kaynakları geliştirilmeli, kullanımı yaygınlaştırılmalı, sosyal faydayı esas alacak şekilde fonksiyonel hale getirilmelidir” (2020, s.33). Ders içerikleri ve bu içeriklere erişimde esneklik, müfredatın eleştirel düşünce ve eleştirel bakış açısını geliştirecek şekilde planlanması/yeniden yapılandırılması ile ayrı düşünülemez. Hem öğrenciler hem de öğretim elemanları açısından “eleştirel bakış açısı geliştirebilme”, “doğru kaynaklara bağlanabilme ve doğru bilgiyi filtreleyebilme” (akt. Bozkurt, 2020, s.123) becerilerini geliştirici bir nitelikte olmaları hem şimdi hem gelecekte üzerinde en çok durulması gereken konulardan olmalıdır.

Alışlagelmiş, otoriter nitelikteki düzenlemelerin günümüz eğitim sisteminden beklenenler ile günümüz öğrencileri açısından işlerliği olmadığı yapılan birçok çalışmayla ortaya konmuştur. Dersle ilgili not, devam zorunluluğu, vb. kıstaslar temelinde yönlendirilememektedir. Bu doğrultuda dersin planlanması, yürütülmesi ve değerlendirilmesi noktasında öğretim elemanı ve öğrenci etkileşiminin artırılması, özerkliğin desteklenmesi, içerik ve işleyişin gerek öğretim elemanını gerekse öğrenciyi sınırları kesin olarak belirlenmiş formalitelerden bir ölçüde azade edebilir nitelikte olması gerekmektedir. Geleneksel eğiten ve öğrenen ilişkisinden ziyade öğrenciyi daha katılımcı bir konuma getirebilecek uygulamalı tekniklerle sürece yayılan bir değerlendirme sistemi sosyal bilimler eğitiminin teorik aktarım temelini ötesine geçmesi yolunda en önemli adımdır.

Olağan koşullarda nadiren kullanılan çevrim içi dersler ve çevrim içi ölçme ve değerlendirme uygulamaları, Sarı ve Nayır’ın da belirttiği gibi “akademik başarıların ölçülmesi konusunda adil değerlendirmeden uzak kalmıştır” (2020, s.972). İncelenen çalışmaların hemen hepsinde cevapları belli olan sorularla oluşturulmuş çevrim içi test ve klasik sınavlarda, bilgiye saniyeler içinde ulaşılabilmesini mümkün kılan teknolojik olanakların kopya çekilmesini de son derece kolaylaştırdığı, bu durumun bazı öğrencilere haksız menfaat sağladığı ifade edilmiştir. Ölçme ve değerlendirmede kullanılacak tekniklerin çağa ve koşullara uygun ve uyarlanabilir olmalarının yanı sıra öğrencilerde öz disiplin sağlayacak nitelikte olmaları da son derece önemlidir. Süreç odaklı ve öğrencileri alanlarına göre onları bilginin pasif alıcılarından bilgi uygulayıcılarına taşıyabilecek alternatif tekniklerin kademeli olarak kullanımı, günümüzde yaşanan pek çok sorunun üstesinden gelebilir. Diğer bir açıdan “ölçme ve değerlendirme sisteminin denetlenebilirliğini ve not adaletini etkileyebilecek birçok unsur olduğundan, alternatif teknikler bazı öğrencileri ileriye dönük avantajlı veya dezavantajlı hale getirmesinin önüne geçmektir” (Sarı, 2020, s.124).

Bilgi artık her an her yerde, saniyeler içerisinde ulaşılabilir niteliktedir. Dolayısıyla onu, “sınırları belli kurumlara hapsetmek” mümkün değildir (Genç & Eryaman, 2008, s.95). “Yüzyıllara göre değişim

gösteren öğrenen yeterlikleri ile değerlendirme faaliyetlerinin de hem bilgi hem de beceri/yeterlik gelişimi açısından sürekli olması gerekmektedir” (Baran, 2020, s.38). Geleneksel eğitim metotlarının ortaya çıktığı sanayi toplumunun gereklilikleriyle günümüzde bireylerden beklenen becerilerin gerektirdiği donanımın birbiriyle uyuşmaması kitlesel anlamda eğitimin niteliğini aşındıran en önemli sebeptir. 21. yüzyıl becerileri olarak ifade edilen “eleştirel düşünme, problem çözme, iletişim, iş birliği, bilgi ve teknoloji okuryazarlığı, esneklik ve uyum sağlayabilme, küresel yetkinlikler ve finansal okuryazarlık” (Topçu & Türk, 2020, s.213) en başta, enformel öğrenimi de biçimlendirebilecek, ona bir yön ve anlayış kazandırabilecek formel eğitim anlayışının yapılandırılmasıyla mümkün olacaktır.

Kaynaklar

- Alicı, D. (2011). Öğrenci performansının değerlendirilmesinde kullanılan diğer ölçme araç ve yöntemleri. S. Tekindal (Dü.) içinde, *Eğitimde Ölçme ve Değerlendirme* (s. 127-168). Ankara: Pegem Akademi.
- Atasoy, R., Özden, C., & Kaya, D. N. (2020). Covid-19 pandemi sürecinde yapılan e-ders uygulamalarının etkililiğinin öğrencilerin perspektifinden değerlendirmesi. *Turkish Studies*, 15(6), 95-122. doi:https://dx.doi.org/10.7827/TurkishStudies.44491
- Baran, H. (2020). Açık ve uzaktan eğitimde ölçme ve değerlendirme. *Açıköğretim Uygulamaları ve Araştırmaları Dergisi, AUAd*, 6(1), 28-40.
- Bozkurt, A. (2017). Türkiye’de uzaktan eğitimin dünü, bugünü, yarını. *Açıköğretim Uygulamaları ve Araştırmaları Dergisi, AUAd*, 3(2), 85-124.
- Bozkurt, A. (2020). Koronavirüs (Covid-19) pandemi süreci ve pandemi sonrası dünyada eğitime yönelik değerlendirmeler: yeni normal ve yeni eğitim paradigması. *AUAd*, 6(3), 112142.
- Bozkurt, A., & Sharma, R. C. (2020). Emergency remote teaching in a time of global crisis due to coronavirus pandemic. *Asian Journal of Distant Education*, 15(1), 1-5.
- Cabı, E. (2016). Uzaktan eğitimde e-değerlendirme üzerine öğrenci algıları. *Yükseköğretim ve Bilim Dergisi*, 6(1), 94-101.
- Can, E. (2020). Coronavirüs (Covid-19) Pandemisi ve pedagojik yansımaları: Türkiye’de açık ve uzaktan eğitim uygulamaları. *Açıköğretim Uygulamaları ve Araştırmaları Dergisi AUAd*, 6(2), 12-53.
- Çakan, M. (2011). Eğitim sistemimizde yaygın olarak kullanılan test türleri. S. Tekindal (Dü.) içinde, *Eğitimde Ölçme ve Değerlendirme* (s. 91-126). Ankara: Pegem Akademi.
- Durak, G., Çankaya, S., & İzmirli, S. (t.y.). Covid-19 pandemi döneminde Türkiye’deki üniversitelerin uzaktan eğitim sistemlerinin incelenmesi. *NEF-EFMED*, 14(1), 787-809.
- Erkuş, A. (2006). *Sınıf öğretmenleri için ölçme ve değerlendirme: Kavramlar ve uygulamalar*. Ankara: Ekinoks Yayınları
- Genç, S.Z. & Eryaman, M.Y. (2008). Değişen değerler ve yeni eğitim paradigması. *Sosyal Bilimler Dergisi*, 89-102.
- Hotaman, D. (2020). Online eğitimin başarısı açısından biçimlendirici değerlendirmenin önemi. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 13(73), 729-739.

- Keskin, M., & Özer-Kaya, D. (2020). Covid-19 sürecinde öğrencilerin web tabanlı uzaktan eğitime yönelik geri bildirimlerinin değerlendirilmesi. *İzmir Kâtip Çelebi Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 5(2), 59-67.
- Kırık, A. M. (2014). Uzaktan eğitimin tarihsel gelişimi ve Türkiye'deki durumu. *Marmara İletişim Dergisi*(21), 73-94. doi:10.17829/midr.20142110299
- Moore, M. G. (2016). doi:<https://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/00221546.1973.11776906>
- Sarı, H. İ. (2020). Evde kal döneminde uzaktan eğitim: ölçme ve değerlendirmeyi neden karantinaya almamalıyız? *Uluslararası Eğitim Araştırmacıları Dergisi*, 3(1), 121-128.
- Sarı, T., & Nayır, F. (2020). Pandemi dönemi eğitim: sorunlar ve fırsatlar. *Turkish Studies*, 15(4), 959-975. doi:<https://dx.doi.org/10.7827/TurkishStudies.44335>
- Sarıtaş, E., & Barutçu, S. (2020). Öğretimde dijital dönüşüm ve öğrencilerin çevrimiçi öğrenmeye hazır bulunuşluluğu: pandemi döneminde Pamukkale Üniversitesi öğrencileri üzerinde bir araştırma. *IUYD*, 11(1), 5-22.
- Topçu, Z., & Türk, M. S. (2020). Dijital çağda yükseköğretimin geleceği. *Uluslararası Medeniyet Çalışmaları Dergisi*, 5(2), 211-229.
- Turgut, M. F., & Baykul, Y. (2015). *Eğitimde ölçme ve değerlendirme*. Ankara: Pegem Akademi.
- UNESCO. (2020a). *School closures caused by coronavirus (covid-19)*. UNESCO. 9 9, 2020 tarihinde <https://en.unesco.org/covid19/educationresponse> adresinden alındı
- UNESCO. (2020b). *Startling digital divides in distance learning emerge*. UNESCO. 9 9, 2020 tarihinde <https://en.unesco.org/news/startling-digital-divides-distance-learning-emerge> adresinden alındı
- Yaşar, M. (2011). Ölçme ve değerlendirme ile ilgili temel kavramlar. S. Tekindal (Dü.) içinde, *Eğitimde Ölçme ve Değerlendirme* (s. 10-43). Ankara: Pegem Akademi.
- Yılmaz-Altuntaş, E., Başaran, M., Özeke, B., & Yılmaz, H. (2020). Covid – 19 pandemisi sürecinde üniversite öğrencilerinin yükseköğretim kurumlarının uzaktan eğitime yönelik stratejilerine ve öğrenme deneyimlerine ilişkin algı düzeyleri. *Uluslararası Halkla İlişkiler ve Reklam Çalışmaları Dergisi*, 3(2), 8-23.
- Zan, N., & Zan, B. U. (2020). Koronavirüs ile acil durumda eğitim: Türkiye'nin farklı bölgelerinden uzaktan eğitim sistemine dahil olan edebiyat fakültesi öğrencilerine genel bakış. *Turkish Studies*, 15(4), 1367-1394.